

Irena Kandrič Koval*

Jeruzalem – soobstoj tradicionalno katoliškega in novodobniškega svetega prostora na SV Slovenije

POVZETEK

Prispevek prikazuje primer prostora moči severovzhodne Slovenije s posebnim imenom Jeruzalem in preučuje, ali ima prostor še danes po modelu Gebharda Fartaceka značilnosti svetega romarskega prostora, kar je ta prostor bil vse od srednjega veka. Ime je kraj dobil v 13. stol., ko so se nemški vitezi iz reda križnikov vračali iz izraelskega Jeruzalema in po legendi uvideli simbolično podobnost s Sveto deželo in njenim Jeruzalemom.

Jeruzalem kot prostor moči je bil preučevan kot študija primera in skozi kvalitativne intervjuje analiziran kot socialni prostor. Analiza je pokazala, da je današnji Jeruzalem ob soobstoju raznolikih duhovnosti (tradicionalne katoliške in novodobniške) ohranil status etnološko/antropološko posebnega svetega mesta.

Ključne besede: sveti prostor, antropologija prostora, Jeruzalem, religija, duhovnost, novodobništvo.

Jeruzalem – a co-existence of a traditional Catholic and New Age sacred place in Northeastern Slovenia

ABSTRACT

This article shows an example of the power of place in Northeastern Slovenia called Jeruzalem and it studies its nowadays, based on Gebhard Fartacek model, sacred pilgrimage place characteristics which have been appearing since the Middle Ages. It was given its name in 13th century by Teutonic Knights Templar on their return from Israeli Jerusalem. A legend speaks of a symbolic similarity to the Holy Land and Jerusalem they found out.

Jeruzalem as a place of power provided a study linked to qualitative interviews and analysed as a social construction of space. The analysis showed nowadays Jeruzalem as a co-existence of diverse spiritualities (traditional Catholic and New Age) and it kept a status of a special ethnological/anthropological sacred place.

Key words: sacred place, anthropology of space, Jeruzalem, religion, spirituality, New Age.

* OŠ Ormož, Hardek 5, 2270 Ormož
e-naslov: irena.kandric@guest.arnes.si

1. Uvod

Prispevek preučuje jeruzalemski prostor kot socialni konstrukt (Bourdieu (1997) in Lefebvre (2013 [1974])), na katerem človek biva in opravlja raznolike vsakodnevne in praznične dejavnosti.

Prostor, na katerem potekajo sakralne dejavnosti ali ga kot takega dojemajo pripadniki določene religije, antropologi pogosto poimenujejo sveti prostor (Eade, Sallnow 1991) in ga povezujejo z romarskimi mesti (Morinis 1992). Po modelu¹ Gebharda Fartaceka (2003, 152) mora imeti sveti prostor pet elementov: naravno pogojene topografske posebnosti (nenavadne skalne oblike, votline, zdravilne vrelce, stara drevesa in razvaline zgradb iz preteklih obdobij); vsaj eno ali več zgodb (legenda, mit), ki so povezane s svetim prostorom in s sveto osebo; na vsakem konkretnem prostoru mora delovati povezava legende in »svete osebe« z nadaljnjimi pripovedmi, dogodki, ozdravitvami; obstajati mora tudi povezava svetega prostora z navzočnostjo blagoslovljene moči »boga« ali višje sile; prostor pa mora imeti tudi množico ljudi, ki ga prepoznavajo kot sveti prostor.

Pokrajina na SV Slovenije ponuja številne pojave tega modela. V prispevku ugotavljam, ali ima slovenski Jeruzalem še danes elemente svetega kraja in ali tudi zanj velja, kot je pojasnjeval Morinis (1992, 5), da, ko se duhovna privlačnost določenega mesta razvija, to lahko postane tako močno, da premaga meje skupin in kulturne meje ter začne pritegovati romarje različnih religij/duhovnosti.

Fartacekova konstrukcija svetega prostora se v mnogem ujema z mojim raziskanim prostorom, ki je bil v preteklosti poznano romarsko mesto, zato sem ob primerjanju področij in značilnosti za primerjavo strukture mojih raziskovanih prostorov izbrala njegovo teorijo. Po njegovem je sveto mesto posebno mesto, ki je v povezavi z Bogom ali božjim, ob tem pa ima, kot potrjuje tudi Cazeneuve (1986, 198), krajinske značilnosti, ki sugerirajo moč, transcendenco; oboje pa morajo čutiti in potrjevati obiskovalci.

V sodobnem času se je pomen sakralnega precej razširil, novodobniki sprejemajo svet, naravo in svetost po svoje, širše, mnogokrat holistično, zato je bilo treba za potrebe moje raziskave Fartacekovo pojmovanje svetega mesta nekoliko preoblikovati in vsebinsko razširiti.

Z izrazom novodobniki mislim pripadnike novodobniških gibanj, ki so se v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja usmerili v raznolika duhovna razmišljanja, za katera je značilno, da nimajo osrednje avtoritete, organizacije; strogih pravil, zavezujočih besedil, točno določene vere v nekaj, pravil vedenja in razmišljanja se učijo postopno, družijo jih želja po delu na sebi, po osebni duhovni rasti, po samouresničevanju, po »čiščenju negativnih vzorcev / prepričanj / razmišljanj«, po pozitivnem razmišljanju, po boljšem zdravju, po individualizaciji, po zblizanju z naravo, z »višjim«, z »energijo Zemlje in kozmosa« itd. V skupino novodobnikov znanstveniki (npr. Hanegraaff 1996) uvrščajo npr. nekatere ekološke, psihoterapevtske skupine, skupine, ki črpajo iz starodavnih ezoteričnih znanj Zahoda in Vzhoda, pa tudi astrologijo, numerologijo, kanaliziranje in niz dejavnosti komplementarne medicine itd. (Potrata 2001: 1148–1150, Bahovec 2009,

1 Gebhard Fartacek (2003) je v svoji študiji Pilgerstätten in der syrischen Peripherie – Eine ethnologische Studie zur kognitiven Konstruktion sakraler Plätze und deren Praxisrelevanz v skladu z idejami in dognanji raziskav drugih avtorjev (Curtissa (1903), Kriss-Heinrichove (1960), Bork-Qaysiehove (1993), Rotterja (1996)) izdelal kognitivni model svetega mesta.

231–232, Črnič 2007, 27, Črnič 2012, 50)

Banova (2014: 73, 76–86), ki se je v svoji študiji Sveti kraji novodobniške duhovnosti lotila splošnega preučevanja nekaterih slovenskih novodobniških svetih krajev, razlaga, da je občutje svetosti prostora arhetipska nit religioznega življenja človeških civilizacij, kar je vidno tudi na Slovenskem ter se prenaša iz predkrščanskih časov (vodni izviri, sveta drevesa, gore, jame, svetišča, mitreji ...) v krščanske čase (cerkve, kapelice, znamenja in romanja k njim) in tudi v novodobništvo.

V prispevku poskušam ugotoviti prisotnost elementov, ki so potrebni za uvrstitev v model svetega prostora, na teritoriju Jeruzalema in ugotavljam, za katere religiozne/duhovne skupine je v sedanjem obdobju ta kraj svet. Če je sveti prostor kraj, mesto, na katerem se z obredi/dejavnostmi reproducira učinek moči (Cazeneuve 1986, 198), potem bi morala analiza prostora pokazati, ali je ta kraj še pojmovan kot svet in za koga.

2. Raziskovalne metode

Jeruzalemski prostor moči, ki leži na SV Slovenije, sem proučevala v longitudinalni študiji med leti 2006 in 2015; nanj sem prihajala naključno ter pri tem uporabljala metodo opazovanja z udeležbo in metodo kvalitativnega intervjuja. Tema metodama sem dodala analizo zapisov iz dveh knjig vtisov na Jeruzalemu (2. 5. 2007–22. 3. 2013; 2010–2015) ter tako združila raznolike pristope hkrati z analizo dostopne literature o tem področju.

3. Jeruzalem v okvirih modela svetega prostora

Pokrajina na SV Slovenije ponuja kar nekaj svetih prostorov, ki privabljajo številne obiskovalce. Med njimi je zagotovo vas Jeruzalem, ki spada v Občino Ljutomer in ima ob poslednjem popisu (2002) 43 prebivalcev. Kraj se nahaja v Prlekiji in do njega je mogoče priti po raznih poteh. V samem osrčju Jeruzalema se nahajajo cerkev Žalostne Matere božje, botanični vrt, Vinoteka Jeruzalem, hotel Dvorec Jeruzalem in TIC Jeruzalem. Na prostoru jeruzalemskega krajinskega parka pa se nahajajo tudi gostišče s sobami Vinski hram Jeruzalem, v smeri Svetinj pa zidanica Malek, kjer organizirajo degustacije, gostišče s sobami Taverna, nato cerkev na Svetinjah in svetinjska vinska klet.

V Dvorcu Jeruzalem so srečanja vinogradnikov in vinarjev, različne organizacije imajo tukaj svoje seminarje, izobraževanja, možna je tudi prenočitev, ob Dvorcu je turistično-informacijski center z vinoteko, v cerkvi so običajno enkrat tedensko maše, v njej so tudi poroke, občasno je na Jeruzalemu tudi blagoslov motorjev. Ob 1. maju se tukaj ustavi več popotnikov, v drugi polovici prejšnjega stoletja pa so bili Dvorec, park, parkirišče in gostišča naokrog ob tem dnevu namenjeni le zabavi ob delavskem prazniku. V kraju deluje tudi Društvo Antona Puklavca, društvo za trajnostni razvoj Krajinskega parka Jeruzalem, ki je prostovoljno združenje občanov, katere družijo zanimanje za trajnostni razvoj tega parka (ohranjanje in razvoj tradicionalnega vinogradništva in vinarstva, ohranjanje izročil in razvoj kulturnih in izobraževalnih dejavnosti).²

Romarji prihajajo posamezno, z avtobusi večinoma iz Avstrije. Kraj deluje tiho, razen ob prazniku dela, obiskovalci pogosto povedo ali zapišejo, da so navdušeni nad

2 http://www.antonpuklavca.si/wp-content/uploads/2013/01/Statut_drustva_Antona_Puklavca.pdf

lepoto, posebnostjo kraja. Ali pa ima kraj značilnosti svetega kraja po Fartacekovem modelu, bom prikazala v nadaljevanju, ko se bom sprehodila skozi vse elemente in dodala novodobniška elementa.

3.1. Naravno-pogojene topografske posebnosti svetega prostora

Fartacekova (2003) konstrukcija svetega prostora ima pet elementov in v prvem elementu so zajete naravno pogojene topografske posebnosti svetega prostora, med katerimi avtor izpostavlja nenavadne skalne oblike, votline, zdravilne vrelece, stara drevesa in zgradbe ali razvaline zgradb iz preteklih obdobj. Jeruzalem ima tri predvidene elemente: nahaja se na vrhu hriba, na njem je cerkev (in še ena v bližini), v tem prostoru sta tudi dve stari drevesi; vodna izvira pa sta v privatni lastni in zaenkrat nimata sakralnega pomena.

Jeruzalem na vrhu hriba

Jeruzalem je hribovska vas in svetišče leži na vrhu hriba na višini 328,5 m. Z vrha hribov so srednjeveški lastniki posestev zaradi dobrega razgleda lažje nadzorovali in ohranjati teritorij, zato so bili taki prostori zelo cenjeni. Svoj pogled o pomenu postavljanja cerkva na vrhu hribov mi je v pogovoru podal tudi moj sogovornik duhovnik:

»Stari ljudje so bili do narave veliko bolj občutljivi kot pa mi. Gotovo je, da so živeli bolj z naravo, čutili z naravo in s hribi, griči so sploh za ljudi od stare zgodovine, kolikor jo jaz poznam, bili bližje Bogu, bližje tistemu, od kogar so potrebovali blagoslov ali pomoč, obrambo.« (Inf. št. 51, duhovnik)

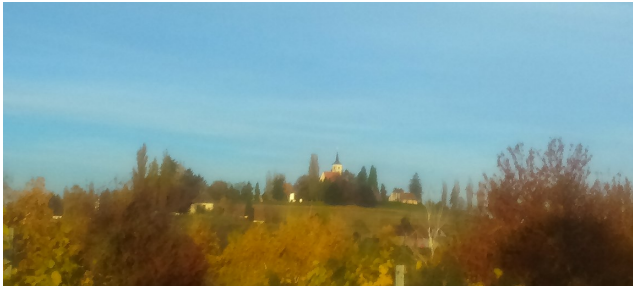
Cerkev kot zgradba iz preteklih obdobj

Križniki so imeli navado, da so na vsakem višjem hribu postavili stolp in v njih so postavljali svete podobe. Tako so tudi na tem področju na vrhu najvišjega – jeruzalemskega – griča postavili v 13. stol. najprej stolp in vanj položili kopijo jeruzalemske podobe Žalostne Matere božje, ki so jo prinesli iz Palestine (Privšek 2011, 56, Krnjak 2009, 53 in zloženka TIC Jeruzalem).

Z leti so pričeli romati od blizu in daleč na Jeruzalem verniki ter se zaobljubljali. Sredi 17. stol. je v okolici teh krajev razsajala kuga, ki je zahtevala mnogo smrtnih žrtev. Ljudje so se v stiski zatekali s prošnjo za pomoč k Žalostni Materi božji, med drugimi tudi zakonca Marija Saloma in Janez Drumplič (Hans Drumblitz), lastnika gornjeradgonskega gradu. Zaobljubila sta se, da bosta na Jeruzalemu postavila kapelico, če bo kuga v teh vzhodnih krajih prenehala moriti. Ko so kugo uspeli premagati, sta zakonca izpolnila zaobljubo ter s pomočjo miklavškega župnika Janeza Vevčnika in okoliškega prebivalstva zgradila cerkvico (1652), ki so jo še nekajkrat dozidali, notranjost pa obogatili z oltarji. V glavni oltar cerkve je danes postavljena druga slika jeruzalemske Žalostne Matere božje, njen izvor pa datirajo v čas okrog leta 1680. (zloženka TIC Jeruzalem, Petrič na³ in Krnjak 2009, 51)

Po vojni je bila cerkev v slabem stanju, pri obnovi so sodelovali domačini, Občina Ormož in Občina Ljutomer. Sedaj je cerkev podružnica fare Miklavž pri Ormož in spada pod upravo križniškega reda.

3 http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:hEEhH9pn8UkJ:www.kam.si/romarske_cerkve/jeruzalem.html+1.+maj+jeruzalem&cd=16&hl=sl&ct=clnk&gl=si

Slika 1. Pogled na Jeruzalem in cerkev Žalostne Matere božje (Vir: osebni arhiv, 8. 11. 2015.)

Stari drevesi – lipa in kostanj

Fartacek (2003, 157) je našel posebna drevesa, ki se po svojem izgledu običajno razlikujejo od profanih dreves in katerim ljudje pripisujejo značilnost zunanjega pokazatelja svetega prostora, na skoraj vseh raziskovanih prostorih. Stari drevesi sta zaznamovali tudi jeruzalemski prostor: »Vaš kostanj in lipa sta res drevesi na posebnih mestih.« (Inf. št. 34, zdravilec)

Stari domači kostanj, ki naj bi bil star okrog 400 let, se nahaja ob cesti na poti od Velikega Brebrovnika proti Jeruzalemu (KULTPRO 2012, 14). Ob njem se ljudje včasih ustavljajo, posedijo, lastnik ozemlja, na katerem raste ta kostanj, je povedal: »Zame je ta kostanj sveto drevo, raste na sveti zemlji (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu). Meni tudi, da drevo oddaja zelo močno energijo.

V nasprotno smer od jeruzalemske cerkve po vinski cesti proti Svetinjami (v vasi Veličane) stoji ob gostišču Taverna lipa. Stara je okrog 200 let in je bila označena že na zemljevidu iz časov Marije Terezije, zato lastniki gostišča Taverna domnevajo, da je bila najbrž vojaški orientir.⁴

Geomant Marko Pogačnik (1993, 186) je v svoji knjigi Ko se boginja vrne opisal novodobniško – geomantsko povezavo teh dveh dreves: »Glavna os teče od Svetinj proti mestu nekdanje križarske kapele na Jeruzalemu kot žarišču kreativnih sil. V desno teče os Device proti pobočju griča, ki je s topolovim drevoredom povezan z Jeruzalemom. Na samem žarišču raste večstoletni pravi kostanj. Center preobrazbe (op. p. geomantsko gledano središče sprememb) je na nasproti ležečem griču, tam, kjer pred gostilno Taverna raste ogromna lipa. Vsa je poraščena z bunkastimi izrastki. Na ta način se brani pred vplivi energij Saturna, ki ima na tem mestu svoje žarišče.«

Novodobnik Gregor mi je pripovedoval, kako senzibilnejši ljudje občutijo ta mogočna drevesa, se z njimi na nek način pogovarjajo: »Trebaja se postaviti ob eno ali ob drugo drevo in boste takoj začutili. Pri lipi Saturnove vozle skozi tiste grče, ki so. Tudi v želodcu boste začutili ... Izrazito se tam da začutiti to dimenzijo rojevanja ali smrti. Medtem ko se pri kostanju vse samo odpira, čisto rojstvo, čista dimenzija Device ... bela barva.« (Inf. št. 67, novodobnik, zaposlen v turizmu)

3.2. Zgodbe o jeruzalemskem prostoru

Ime kraja je grič med Ormožem in Ljutomerom dobil v začetku 13. stol., ko so ga nemški vitezi iz reda križnikov dobili v dar za pomoč v lokalnem boju od Friderika I.

⁴ <http://www.taverna-jeruzalem.si/index.php?action=zgodovina>

ptujskega. Le-ti so se vračali iz biblijskega Jeruzalema in prenesli v Evropo redke ohranjene sakralne predmete, med njimi sliko Žalostne Matere božje. Po legendi so bili očarani nad lepoto pokrajine, ki jih je (po energetiki – Šoster (2005, 10)) spominjala na Sveto deželo, po kateri so kraj poimenovali Jeruzalem. (zloženska TIC Jeruzalem in Krnjak 2009, 51). Obstaja pa tudi inačica te legende, ki pripoveduje, da je kopijo te slike prinesel vojak, ki je na poti v izraelski Jeruzalem zbolel in se je zaobljubil, da jo prinese, če ozdravi (Šoster 2005, 10).

Slika 2. Podoba Žalostne Matere božje (Vir: osebni arhiv, 8. 11. 2015.)

3.3. Povezava legend z nadaljnjimi pripovedmi, dogodki

Osnovna legenda o nastanku in imenu panonskega Jeruzalema se je skozi stoletja bogatila s pripovedmi o pomembnih osebnostih, ki so prihajale na to ozemlje (npr. o Napoleonu, ki je prišel in pohvalil lokalno sorto vina – šipon («Si bon.») ali pa sodobna legenda o tajnem prihodu ruskega predsednika Vladimirja Putina, ki bi se naj zanimal za Jeruzalem in ga skrivnostno tudi obiskal.

Legenda, povezana s svetim jeruzalemskim drevesom, govori o boju med domačinkami in Turki, ki so se vračali iz boja pri Monoštru in so jih leta 1664 pogumne domačinke premagale na vrhu strmega (pozneje poimenovanega Babjega) klanca ter jih polivale s kropom in obmetavale s kamenjem, pri tem pa jim je še pomagal jezen bik, ki so ga spustile mednje, ta pa je po naključju na roge nabodel turškega poveljnika. Od takrat naj bi pustili Turki to ozemlje pri miru, mrtve pa bi naj pokopali pod sedaj starim kostanjem. (Šoster 2005, 10 in KULTPRO 2012, 14)

3.4. Povezava svetega prostora z navzočnostjo blagoslovljene moči višje sile

V svoji raziskavi je Fartacek (2003, 168–169) razložil, da je cilj vsakega romarja ob obisku svetega prostora doseči občutenje blagoslovljene »božje« ali višje moči. K temu poskušajo priti ljudje tudi s posebnimi rituali, z molitvami, dotikanji svetinj, s poljubljanjem svetih podob itd. Obiskovalci svetih prostorov verjamejo, da jim višja sila lahko pomaga pri srečnem življenju, ozdravitvi (lastni ali bližnjih), da jih lahko obvaruje

pred težkimi preizkušnjami, da jim lahko pomaga, jih varuje pred hudobnim duhom in jim pomaga pri pomembnih odločitvah v življenju. Vse to, kar je značilnost vedenja v romarskih cerkvah, je značilno tudi za raziskovani prostor, kamor glede na zbrano gradivo ljudje prihajajo s priprošnjami:

»Ljudje prihajajo z raznimi prošnjami, željami, pozvonijo z zvonom želja in si kaj zaželjijo. Spomnim se ne dolgo tega, morda pred letom ali dvema, je prišla družina, ki mi je povedala, da se je zaobljubila Materi jeruzalemski v priprošnjo, ker niso mogli imeti otrok. Potem je žena zanosila in rodila. Povedali so mi, da so se prišli zahvalit.« (Inf. št. 51, duhovnik)

3.5. Skupina/množica ljudi, ki jeruzalemski prostor prepozna kot sveti

Jeruzalem je bil romarski v času prvih križnikov, romanja pa so se še okrepila s postavitvijo cerkvice in vero, da jih je Mati božja rešila pred kugo.

»Romarji so na Jeruzalem najbrž prihajali v povezavi s samim krajem, v povezavi z jeruzalemsko podobo in v povezavi z imenom kraja. Običajni človek, ki ni mogel romati v Palestino in Jeruzalem, je tako romal v tukajšnji Jeruzalem. To so bile cele priprave. Veliko so sem romali iz avstrijskih in nemških dežel, saj je / .../ to ozemlje spadalo pod salzburško škofijo, ki je širila informacije o tem kraju.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Romanja so se vrstila še med obema vojnama: *»Na Jeruzalem smo romali štirikrat letno ob večjih praznikih.« (Inf. št. 42, upokojenka)*

Po 2. svetovni vojni je romanje na Jeruzalem polagoma zamrlo. Nova država, sprememba lastništva, novi socialistični politični sistem, nova miselnost in še kaj je najbrž vplivalo na razvoj dogodkov:

»Jaz mislim, da je to potihnilo zaradi tega, ker so med vojno in po vojni / .../ mnogo križniških duhovnikov pobili. / .../ Ostali niso upali, nič niso upali napraviti. In če župnik ne organizira romanja, potem to romanje zamre.« (Inf. št. 64, duhovnik)

Se je pa po 2. svetovni vojni razvila nova oblika romanja na Jeruzalem – delavsko »romanje« ob 1. maju in pa turistično romanje. Ko sem v letih raziskovanja Jeruzalema opazovala prihajajoče, sem opazila, da zaidejo najprej v cerkev le redki posamezniki (ali majhne skupine) iz Slovenije, Avstrije idr. držav. Ob teh obiskovalci pa se včasih še pripeljejo avtobusi tradicionalnih katoliških romarjev (ponavadi iz Avstrije).

3.6. Energijske točke kot novodobniški dodatek k modelu svetega prostora

Označene energijske točke so dodatna značilnost, ki je Fartacek v svoji raziskavi ne omenja, saj je prišla z novodobništvom. Prostor ponavadi izmerijo radiestezisti, v središče energijsko močnega prostora postavijo količek, s katerimi ljudem, ki se potem tam postavijo, pomagajo prepoznati ta mesta in preko njih prejeti blagodejne energije narave.

Novodobnica Andreja Kočevar je po zapisu v reviji Jana nad jeruzalemskimi energijami navdušeno povedala, da v bližini starega kostanja stoji bukov gozd, za katerega meni, da je popolno sprejetje in podpora človeku v njegovi pokončnosti ter trdnosti. V tem gozdu je po njenem mnenju tako visoka energija, da se človek lahko poveže s svojo dušo, kar sproži proces samozdravljenja (reševanje življenjskih situacij, notranjih konfliktov in bolezni) in prebujanja zavesti. (Cevc 2013)

Med obiskovalci Jeruzalema so različna razmišljanja o teh točkah. Določeni posamezniki jih razumejo kot izmišljotino, ki je nastala zaradi komercialnih namenov, drugi (npr. radiestezisti) so prepričan, da so ta mesta obstajala že prej in da so jih s postavitvijo količkov samo razkrili ljudem.

Slika 3. Označba energijske točke ob starem kostanju (Vir: osebni arhiv, 26. 7. 2014.)

3.7. Načrt geomantskih kamnov kot del novodobniškega svetega prostora

Tudi geomantija spada v svet novodobniškega dožemanja sveta in intervjuvanci so mi potrdili, da je bila pred nekaj leti v načrtu postavitev geomantskih kamnov, ki bi povezali Ormož, Ljutomer, Jeruzalem in Svetinje, a se takratni (2008) upravljavci Dvorca Jeruzalema zanjo niso odločili, saj so rekli, da na tak finančni vložek še niso pripravljani. So pa v zadnjih dveh desetletjih na Jeruzalemu in v njegovi okolici geomanti izvajali skupinske in individualne delavnice, s katerimi ti novodobniki poskušajo na svoj način uravnovesiti energije tega svetega prostora in se z njimi povezati.

4. Zaključek

Raziskava je pokazala, da ima jeruzalemski prostor temeljne značilnosti, ki jih mora imeti sveto mesto, da se loči od profanega. Po modelu, ki ga je v svoji študiji Pilgerstätten in der syrischen Peripherie izdelal Gebhard Fartacek (2003) v skladu z idejami in dognanji raziskav drugih avtorjev, mora imeti model svetega prostora pet elementov, kar velja tudi za panonski Jeruzalem. Mednje uvrščamo (1) naravno pogojene topografske posebnosti: Kraj je na posebni legi na vrhu griča, v osrčju kraja na vrhu hriba je cerkev Žalostne Matere božje (Najprej so križniki na vrhu hriba postavili stolp, leta 1652 po uslišanem koncu kuge pa sta dala lastnika gornjeradgonskega gradu v zahvalo postaviti cerkev, ki so jo pozneje dograjevali, a kljub vsemu je osrednje mesto v cerkvi ohranila kopija izraelske Marijine slike, h kateri se še zatekajo posamezni romarji.). V to skupino značilnosti uvrščamo tudi posebna drevesa – na teritoriju

jeruzalemskega krajinskega parka se v levo in desno smer nahajata stari kostanj (star okrog 400 let) in lipa (stara okrog 200 let), katerima svetost pripisujejo novodobniki. (2) Sveti prostor mora imeti vsaj eno ali več zgodb, legend, ki so povezane s svetim prostorom – panonski Jeruzalem je po osnovni legendi povezan z izraelskim Jeruzalemom, s katerim ga povezuje tudi oltarna slika Marije z Jezusom, ki je kopija slike v Sveti deželi. (3) Povezavo osnovne legende z nadaljnjimi pripovedmi, dogodki najdemo v pripovedih o pomembnih osebnostih, ki so prihajale na to ozemlje (npr. Napoleonu, Vladimirju Putinu), in legendi o prav posebnem boju s Turki (1664) in starem kostanju, pod katerim bi naj pokopali mrtve v tem spopadu. (4) Občutenje navzočnosti blagoslovljene moči »boga« ali višje sile je cilj vsakega romarja kot obiskovalca svetega prostora. Obiskovalci Jeruzalemu poskušajo priti v stik s svetim z molitvijo, s prižiganjem sveč, z zvonjenjem v zvon želja v cerkvi, zapisovanjem svojih prošenj, želja, zahval v knjigo vtisov v cerkvi, novodobniškimi dotikanjem ali objemanjem dreves, sedenjem ali stanjem ob energijskih točkah. (5) Peti element svetega prostora je množica ljudi, ki prostor prepoznavajo kot sveti – Jeruzalem je bil romarski v času prvih križnikov, romanja pa so se še okrepila s postavitvijo cerkvice in vero, da jih je Mati božja rešila pred kugo. Čeprav je po 2. svetovni vojni s socializmom romanje na Jeruzalem zamrlo, se zadnja leta tja vračajo posamezni tradicionalni romarji in avtobusi romarjev iz Avstrije. Se je pa po 2. svetovni vojni razvila nova oblika romanja na Jeruzalem – delavsko »romanje« ob 1. maju in turistični obiski kraja s posebnim imenom. (6, 7) Ob elementih tradicionalnega svetega mesta kot posebnost dodajam novodobniški značilnosti svetega mesta, zabeleženi na vzorcu Jeruzalema – označene in neoznačene energijske točke in postavitev geomantskih kamnov (Zaenkrat so le-ti na jeruzalemskem prostoru ostali v obliki zamisli.).

Religijska podoba slovenskega Jeruzalema, ki je bila do konca druge svetovne vojne tradicionalno katoliška, je v socializmu postala predvsem nereligijska (ateistična ali pa za religijo nezainteresirana), usmerjena v turizem, v poslednjih dveh desetletjih pa je dobila ob prejšnjih dveh še novo razsežnost. Novodobništvo je z miselnostjo geomantije, radiestezije, bioenergije itd. ponovno udejanjilo odnos širšega interesa in spoštovanja do Jeruzalema. Prišlo je do povezave narave – svetega prostora, človeka in pojmovanja svetega. Že predvsem turistični Jeruzalem je ponovno dobil pridih »čarobnosti«, »sakralnosti« za novodobnike. Nekateri turistični delavci s tem na panonski Jeruzalem privabljajo turiste, saj v tem vidijo svojevrstno tržno nišo, in jim hkrati ponujajo romanje k podobi Žalostne Matere božje ter možnosti sprehoda po energijski sprehajalni poti s postajami ob količkah.

Kraj tako ne ostaja svet le za manjše skupine tradicionalnih vernikov, ki so v njem ves čas videli svetost, ampak postaja tak širše, saj se kljub določenim željam privzivanja na Jeruzalemu prepletata in sobivata obe skupini obiskovalcev – tradicionalno katoliški verniki in novodobniki.

Literatura in viri

- [1] Ban, T. Sveti kraji novodobniške duhovnosti. V: *Duhovnost žensk na Slovenskem*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales. 2014, 19, (73/74), 73–99.
- [2] Bahovec, I. *Postmoderna kultura in duhovnos: religioznost med new agem in*

- krščanstvom*. Inštitut za razvojne in strateške analize: Ljubljana, 2009.
- [3] Bourdieu, P. *Outline of a theory of practice*. University Press: Cambridge; New York; Melbourne; Cambridge, 1997.
- [4] Cazeneuve, J. *Sociologija obreda*. ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete: Ljubljana, 1986.
- [5] Cevc, A. Močne energije svetega mesta. *Jana*, 8. 8. 2013.
- [6] Črnič, A. Predsednik za novo dobo: religiološka analiza Drnovškovega obrata. *Družboslovne razprave*, 2007, 23 (56), 21–37.
- [7] Črnič, A. *Na vodnarjevem valu: nova religijska in duhovna gibanja*. Fakulteta za družbene vede, Založba FDV: Ljubljana, 2012.
- [8] Eade, J., Sallnow, M. J. (ur.). *Contesting the sacred: the anthropology of Christian pilgrimage*. Routledge: London; New York, 1991.
- [9] Fartacek, G. *Pilgerstätten in der syriyschen peripherie: Eine ethnologische Studie zur kognitiven Konstruktion sakraler Plätze und deren Praxisrelevanz*. Der Österreichischen akademie der wiensenschaften: Wien, 2003.
- [10] Hanegraaff, W. J. *New Age Religion and Western Culture*. E. J. Brill: Koeln, 1996.
- [11] Krnjak, F. Prleški Jeruzalem. *Zgodovinski listi*: [zbornik Splošne knjižnice Ljutomer], 2009, 17 (1), 48–56.
- [12] Lefebvre, H. *Produkcija prostora*. Studia Humanitatis: Ljubljana, 2013.
- [13] Morinis, A. *The Anthropology of Pilgrimage*. Greenwood Press: London, 1992.
- [14] Novak, M. *Zgodovina gostišča Taverna*. Dostop: <http://www.taverna-jeruzalem.si/index.php?action=zgodovina> (pridobljeno 21. 5. 2015).
- [15] Obiskovalci Jeruzalema (rokopisni zapisi). 2007–2013. *Knjiga vtisov Jeruzalem I*, 2. 5. 2007–22. 3. 2013. Jeruzalem: LTO Prlekija – arhiv.
- [16] Obiskovalci Jeruzalema (rokopisni zapisi). 2010–2015. *Knjiga vtisov Jeruzalem II*, 2010–2015. Jeruzalem: cerkveni arhiv.
- [17] Partnerji projekta KULTPRO. *KULTPRO* (zloženska), 2012.
- [18] Petrič, F. *Jeruzalem. Podružnična cerkev Žalostne Matere Božje*. Dostop: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:hEEhH9pn8UkJ:www.kam.si/romarske_cerkve/jeruzalem.html+1.+maj+jeruzalem&cd=16&hl=sl&ct=clnk&gl=si (pridobljeno 18. 7. 2015).
- [19] Pogačnik, M.: *Ko se boginja vrne*. Iskanja: Ljubljana, 1993.
- [20] Potrata, B.: Verske ideje, verske prakse: slovenski novodobniki in njihove prakse. *Teorija in praksa*, 2001, 28 (6), 1144–1154.
- [21] Privšek, M. Dvorec Jeruzalem. Manor Jeruzalem. *Salon Slovenija*, 2011, 54–58.
- [22] Šoster, G. (ur.). *Vinske ceste in dediščina Prlekije*. Prleška razvojna agencija: Ljutomer, 2005.
- [23] TIC Jeruzalem: *Jeruzalem Prlekija. Cerkev Žalostne Matere božje* (zloženska). LTO Prlekija, TIC Jeruzalem: Ljutomer, 2013.

Extended abstract

Consequent to its now legendary symbolic similarity to Jerusalem, this study of Jeruzalem in Northeastern Slovenia investigates whether or not it continues to retain the features of the sacred place, first named and described in the 13th century by Teutonic Knights Templar returning from a crusade in the Holy Land.

As a node of power and influence, Jeruzalem provides material for a study into the social construction of space (2006–2015). Combining diverse approaches as well as analysis of available literature on the topic, including Jeruzalem impression books entries made between 2nd May 2007 and 22nd March 2013 and second 2010–2014, the study involved observation and random qualitative interviews with those visiting the site.

The research reveals that Jeruzalem has features typical to a sacred place rather than a secular one. Further to the model developed by Fartacek in his study entitled *Pilgerstätten in der Syrischen Peripherie* (2003), as well as according to ideas and findings of other authors, any such sacred site should encompass five elements, namely: (1) Distinctive topographic features – Jeruzalem lies atop a hill. In 1652, following a much-prayed-for end to an outbreak of plague, the lords of Gornja Radgona Castle had a votive church built on the site of a tower erected by the Teutonic Knights. The Church of the Lamenting Madona contains a copy of a painting of the Virgin Mary taken from the Holy Land, which to this day remains the object of veneration by pilgrims. A 400-year-old chestnut and a 200-year-old linden tree at the site are also the object of admiration and are today protected in the context of a park. (2) Stories or legends pertaining to the sacred place or an associated person – according to legend, the Jeruzalem church contains a copy of a painting of the Virgin and Jesus taken from the Holy Land by the crusading knights. (3) An enhanced version of the original legend – formed by stories of important people visiting this place (i.e. Napoleon and Vladimir Putin) as well as the story of a skirmish with invading Turks (1664) and the old chestnut tree under which the fallen were buried. (4) A sense as to the presence of a sacred power or other eminence sought by pilgrims – visitors to Jeruzalem use prayer, light candles, ring the church's wishing bell, as well as record their pleas, wishes and thanks in the visitors' book. There are also those, who are more New Age in their devotions, and resort to touching or hugging trees as well as sitting or standing on so-called energy points. (5) A mass of people who recognize the place as sacred – Jeruzalem was already a place of pilgrimage in the 13th century and the era of the Teutonic Knights; its importance as such grew on the basis of the building of a church and the belief that the Virgin Mary had brought local people deliverance from plague. In the socialist era, which followed the Second World War, holy pilgrimage was discouraged; however, a new form of pilgrimage to Jeruzalem was created in its place, namely workers' pilgrimages marking the 1st May holiday to Jeruzalem and similar such traditional venues. Over recent years, the religious pilgrims have returned, both individually and by the busload from Austria. (6, 7) In addition to the traditional Catholic faithful are the New Age believers, tracing marked and unmarked energy spots and advocating the erection of geomantic stones that would provide symbolic cleansing and balancing. With such extra elements as geomantic stones, holy trees and energy spots Jeruzalem remains sacred in the context of New Age spirituality.

In conclusion: through its facilitating the coexistence of diverse spiritualities (traditional Catholic and New Age), Jeruzalem has retained and it kept a status of a special ethnological/anthropological sacred place.